

PRAKTIKUMSFØRELESNING – HØST 2018

Høsten 2012 ble landet Kranina delt, da en østlig og folkerik provins Karokastand erklærte seg som en uavhengig republikk. Karokastand ble raskt anerkjent som en selvstendig stat, og fremholdt at de ikke var bundet av noen av Kraninas folkerettslige forpliktelser. I det nye Karokastand styrte presidenten Mila Battulgi landet med jernhånd.

Våren 2018 innførte president Battulgi flere reformer, blant annet sluttet landet seg til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Dette var den første og eneste folkerettslige avtalen landet hadde tiltrådt. Norske myndigheter mente nå at landet kunne bli et stort marked for norsk fiskeeksport. Den norske regjeringen besluttet derfor å opprette diplomatiske forbindelse med landet. Beslutningen ble møtt med store protester, særlig av Rettighetspartiet som anmodet om at det ikke ble opprettet noen diplomatiske forbindelser med Karokastand før det var dokumentert at landets gjentatte brudd på grunnleggende menneskerettigheter var opphørt. Rettighetspartiet mente at saken skulle vært lagt frem for et samlet Storting, og når det ikke ble gjort, mente partiet at regjeringen i det minste skulle ha konsultert Den utvidede utenriks og forsvarskomite (DUFK) på Stortinget, før beslutning ble fattet. Regjeringen avviste kritikken og ville fortsette arbeidet med å opprette diplomatiske forbindelser. Regjeringen mente at dette var en del av deres utenrikspolitiske prerogativ og at de heller ikke løp noen konstitusjonell eller parlamentarisk risiko selv om de ikke etterkom Rettighetspartiets anmodning. I Stortinget hadde Rettighetspartiet kun ti representanter, mens regjeringen bestod av en koalisjon av partier som til sammen hadde flertall på Stortinget. Deretter ble den erfarne diplomaten Marte Kirkerud og den tidligere menneskerettighetsaktivisten Peder Ås i statsråd utnevnte som ambassadører til Karokastand. Statsrådsprotokollen ble unntatt offentlighet.

Tanken med å utnevne Peder Ås som ambassadør var at han skulle rapportere tilbake om menneskerettighetssituasjonen i landet. Før utnevnelsen hadde Utenriksdepartementet imidlertid vært usikre på hvordan statsoverhodet i landet, president Battulgi ville reagere på at Ås ble sendt som ambassadør. På den bakgrunn ble det i departementet, før utnevnelsen av Ås, besluttet at Peder Ås uansett ikke ville få noen akkreditiver, men derimot beskjed om at han i første omgang måtte reise på turistvisum og at han likevel skulle få ambassadørlønn, bo i ambassadørboligen, og rapportere tilbake til departementet om menneskerettighetssituasjonen. Utenriksministeren ble orientert om denne siden av saken bare noen timer før Peder Ås ble utnevnt som statsråd, men fant ingen grunn til å nevne noe om dette til noen i regjeringskollegiet.

Noen dager etter at Kirkerud og Ås hadde reist til Karokastand oppstod en politisk betent situasjon. Regjeringen hadde sett seg lei på at stortingsrepresentanter brukte religiøse symboler på Stortingets talerstol. På den bakgrunn var det under dissens besluttet å fremme et lovforslag til Stortinget som forbød stortingsrepresentantene å bruke religiøse symboler på Stortingets talerstol. Saken splittet regjeringen, og i Stortinget var Rettighetspartiet rasende fordi de mente at retten til fri religionsutøvelse var krenket, både etter norske og europeiske regler. Dessuten mente partiet at et slikt forbud ikke kunne vedtas i lovs form.

I en spørretime i Stortinget stilte Rettighetspartiet spørsmål til justisministeren om regjeringen hadde vurdert lovforslaget i forhold regler om fri religionsutøvelse. Justisministeren svarte «ja», men ville ikke si noe mer om saken. Rettighetspartiet oppfattet at regjeringen var på defensiven, og så nå en mulighet for å få mer informasjon om forbindelsene med Karokastand. I spørretimen stilte derfor Rettighetspartiet også spørsmål til statsministeren om hvordan regjeringen ville arbeide for å bedre beskyttelsen av menneskerettighetene i Karokastand. Rettighetspartiet viste blant annet til at det hadde gått rykter om at regjeringen hadde sendt en ambassadør for menneskerettigheter til landet, og ville ha en avklaring på om dette stemte eller ikke, og i så fall hva vedkommende arbeidsoppgaver ville bestå av, og hva slags sikkerhetstiltak som eventuelt ble iverksatt for den aktuelle ambassadøren. Statsministeren svarte at ryktene var sanne, den norske delegasjonen til Karokastand besto av to ambassadører, hvorav den ene var en ambassadør med særlig ansvar for menneskerettigheter, og at ambassadøren, i likhet med alle andre ambassadører som representerte Norge i utlandet, var beskyttet av Wien-konvensjonen om diplomatisk samkvem. Statsministeren hadde på egen hånd forutsatt at Karokastand hadde tiltrådt konvensjonen. Statsministeren sa at han av prinsipielle grunner nektet å svare på spørsmål om arbeidsoppgavene til ambassadøren.

Vel fremme i Karokastand overleverte Marte Kirkerud sine akkreditiver, og ble godkjent som ambassadør. Hun satte straks i gang med forhandle frem en handelsavtale. Etter noen ukers intense forhandlinger avga presidenten i Karokastand en erklæring om at norsk fisk kunne selges til Karokastand uten noen form for toll eller andre importbegrensninger. Norges statsminister erklærte på sin side at den norske staten skulle investere minimum 25 millioner norske kroner pr år over fem år, i Karokastand. På forhånd var saken drøftet i regjeringen, og det var besluttet i statsråd at det skulle avgis en slik erklæring. I følge juristene i Utenriksdepartementet var det ikke nødvendig at Stortinget på forhånd samtykket til erklæringen. Departementets jurister mente at erklæringen ikke var rettslig forpliktende, og uansett av en så begrenset viktighet at det ikke var nødvendig å bry Stortinget med saken.

Da Peder Ås ankom Karokastand satte han straks i gang med å orientere seg om organisasjoner som arbeidet for å fremme menneskerettighetene i landet. Ås fikk raskt oversikt over de sentrale organisasjonene og fikk etter hvert vite at noen av organisasjonene planla et attentat mot presidenten som også vil ramme flere nøkkelpersoner i statsapparatet. Ås ble betenkt men ble likevel med på en lenge planlagt demonstrasjon foran presidentpalasset. Da demonstrantene ikke ville fjerne seg på politiets anmodning ble alle arrestert. Ås greide likevel å rømme unna, og med politiet jagende etter søkte han tilflukt i den norske ambassadørboligen. Politiet tok seg likevel inn i boligen og arresterte Ås. Etterpå forklarte Ås til politiet at han egentlig var ambassadør, og at han derfor var immun mot straffeforfølgning. Uansett kunne ikke politiet bryte seg inn i Kirkeruds ambassadebolig. Etter nærmere etterforskning fant politiet ingen holdepunkter for at Ås var ambassadør og han ble tiltalt for å ha forstyrret offentlig ro og orden. Strafferammen var opp til ti år.

I avhøret politiet gjennomførte av Peder Ås var de interessert i å få informasjon om det attentatet de alt hadde hørt rykter om. Da Ås viste seg lite samarbeidsvillig, truet de ham med å hente frem psykiske og fysiske pressmidler som nok ville få Ås til å snakke. Truslene utløste hos Peder Ås et kortvarig angstanfall ved at halsen snørte seg sammen, han higet etter pusten og hjertet hamret. Han måtte legge seg ned på gulvet, men kviknet så til. Ås ga ingen informasjon til politiet om det planlagte attentatet.

Arrestasjonen og tiltalen mot Ås ble slått stort opp i norske nettaviser. Regjeringen protesterte mot behandlingen av Peder Ås. Karokastands norske ambassadør ble innkalt til utenriksministeren i Oslo, som gjorde det klart at norske myndigheter anså behandling av Ås for å være i strid med torturforbudet i EMK, FNs-torturkonvensjon, tvingende folkerettslige sedvanerettsregler, og uansett et brudd mot grunnleggende normer, som var gyldige uavhengig av tid og sted. Karokastands ambassadør som var en godt skolert jurist fremholdt at trusler om psykiske og fysiske pressmidler ikke i seg selv kunne være tortur i strid med EMK. Karokastand var dessuten bare bundet av EMK og hva som fulgte av andre folkerettslige regler om tortur var helt irrelevante i denne sammenheng. Dessuten var avhør av Ås uansett ikke tale om noen form for tortur. Ambassadøren pekte også på Karokastand hadde rett til å arrestere Ås, når han hadde reist inn i landet som turist, men i realiteten utførte oppdrag for norske myndigheter. Dessuten viste ambassadøren til at Norge ikke kunne kritisere avhørsteknikkene i landet. Det ville være moralsk uforsvarlig å unnlate å presse Ås, når han satt med informasjon om en aksjon som kunne skade en rekke mennesker i statsapparatet og derved også landets politiske system. Det presset Ås ble utsatt for ville i sum være mindre smertefullt, enn det man kunne vinne på å avverge aksjonen.. Videre pekte ambassadøren på at selv om norske myndigheter skulle mene at det likevel var i strid med grunnleggende normer å presse Ås, kunne ikke norske myndigheter kreve at deres normer også skulle gjelde i Karokastand. Og selv om det ble lagt til grunn at avhøret av Ås var i strid med noen normer som var gyldige uavhengig av tid og sted, var det uansett rettslig irrelevant for enhver domstol, både i intern nasjonal rett og i folkeretten.

I Norge ble også norske myndigheter kritisert. Det ble hevdet at statsministeren hadde gitt uriktige opplysninger til Stortinget, i og med at Norge ikke hadde sendt noen ambassadør med særlig ansvar for menneskerettigheter. Utenriksministeren fremholdt imidlertid at Statsministeren hadde gitt riktige opplysninger, Peder Ås var i Norge utnevnt til stilling som ambassadør, og hadde denne stillingen mens han oppholdt seg i Karokastand. I følge utenriksministeren var det ikke noe galt i å bruke termen «ambassadør» om Ås, så lenge han var utnevnt som ambassadør i Norge. At han i Karokastand hadde en status som ikke faller inn under folkerettens begrep 'ambassadør' kunne ikke skape noen problemer. Statsministeren fremholdt at det ikke hadde noen betydning for saken hvilken folkerettslig status ambassadøren hadde. Videre kom det nå for en dag at den norske statsministeren hadde avgitt en erklæring om investeringer i Karokastand uten Stortingets medvirkning.

Flere partier i regjeringskoalisjonen var misfornøyde med håndteringen av saken. Rettighetspartiet mente de hadde ikke lenger tillit til utenriksministeren. Det ble påstått at Statsministerens erklæring skulle vært fremlagt for Stortinget. Uansett hadde verken

statsministeren eller utenriksministeren oppfylt opplysningsplikten. Det ble også fremmet et mistillitsforslag mot utenriksministeren. Etter at noen av partiene i regjeringskoalisjonen valgte å støtte mistillitsforslaget mot utenriksministeren fikk forslaget flertall. Statsministeren hevdet at det ikke var grunnlag for noe mistillitsforslag.

Drøft og avgjør følgende spørsmål:

1. Kunne regjeringen la være å legge frem saken om diplomatiske forbindelser for Stortinget?
2. Burde regjeringen ha konsultert DUFK før det ble tatt beslutning om å opprette diplomatiske forbindelser med Karokastand?
3. Kan det i lovs form nedlegges forbud mot at stortingsrepresentanter bruker religiøse symboler på Stortingets talerstol?
4. Vil det være i strid med regler om fri religionsutøvelse å forby stortingsrepresentantene å bruke religiøse symboler på Stortingets talerstol?
5. Hvilken rettslig betydning har det at Statsministerens erklæring om investeringer i Karokastand ikke ble lagt frem for Stortinget?
6. Har statsministeren oppfylt sin opplysningsplikt?
7. Har utenriksministeren oppfylt opplysningsplikt?
8. Var det tilstrekkelig grunnlag for mistillitsforslaget og hvilke rettsvirkninger har det i så fall at forslaget ble vedtatt?
9. Ble folkeretten brutt da politiet i Karokastand forfulgte Ås inn i ambassadeboligen?
10. Hadde Peder Ås immunitet mot straffeforfølgning?
11. Var avhøret av Peder Ås i strid med EMKs torturforbud, FNs torturkonvensjon eller jus cogens?
12. Vurder Norges kritikk av Karokastands trusler mot Ås i lys av teorier om rett og praktisk fornuft. Ta stilling til om du mener at Karokastanda trusler bryter normer som er gyldige, uavhengige av tid og sted, og hvilken rettslig relevans et slikt normbrudd har.